

Karl Ast: kiri Härra Presidendile

Janika Kronberg

Karl Ast. Repro

Kirjanik, ajakirjanik ja poliitik, Eesti Sotsiaaldemokraatliku Partei üks asutajaid ja juhte Karl Ast (1886–1971) viibis 1930. aastate keskpaigast alates rohkem välismail kui kodus. Rännuhimuline oli ta juba lapsest saati, kuid konkreetsetest põhjustest, mis ajendasid teda 1933. aastal jõulu eel pikemaks ajaks Eestist lahkuma, ja järgnevatest Maroko-aastatest on Tunas juttu olnud juba varem.¹ Vabatahtlikule pagendusele Aafrikas järgnes oktoobrist 1935 tegevus ETA esindajana Pariisis ning rännud Lääne- ja lõunapoolses Euroopas Ungaris, Serbias, Bulgaarias, Kreekas ja Itaalias. Aastavahetusel 1937–1938 reisis Ast koos abikaasa Leiliga Egiptuses, Jordaania ja Palestiinas, seejärel sai teoks tema pikim reis üle India ookeani vahepeatustega varasemast viibimisest juba tuttavalt Tseilonil, aga ka Kambodžas, Taiwanil ja Hiina sisemaal. Reisi kaugeim sihtkoht oli Tokyo. Rändudest ilmusid kirjeldused Eesti ajakirjanduses – peamiselt ajalehes Uus Eesti, aga ka ajakirjas Varamu. Jaanuaris 1939 olid Astid Eestis tagasi. Kuid mitte kauaks.

Eesti Riigiarhiivis on säilinud välisministri kohusetäitja Leo Sepa käsk number 3721 25.

märtsist 1939, mille alusel määratakse Karl Ast Eesti aukonsuliks Brasiiliasse São Paulosse koos kõigi selles ametis ette nähtud tegevuste õigustega ning lubatakse kuni järgmise korralduseni Astil jätta konsulaadi ülalpidamise katteks kõik konsulaarmaksude tariifide järgi laekuvad tulud.² Välisministeeriumis 25. aprillil koostatud kirjas Konstantin Pätsile palutakse presidendil selle käsutuses olevatest summadest eraldada Karl Astile São Paulosse sõiduks ja seal aukonsulaadi tööle rakendamiseks 3500 krooni.³

Miks Karl Asti ametisse astumise asemel toimusid vahepeal teistsugused vangerdused, selle kohta otsesed teated puuduvad, kuid oletada võib nii majanduslikke kui ka poliitilisi põhjusi. Kuigi oma esindaja nimetamine Brasiiliasse oli päevakorral ja São Paulo aukonsulaadi aseconsul Ferdinand Saukas oligi selles ametis alates 10. jaanuarist 1940, esindasid 1939. aastal Brasiilias Eesti Vabariiki skandinaavlastest aukonsul Oscar Sjoestedt Rio de Janeiros ja aseconsul Olav Syrdahl Santoses ning konsulaadi eestlasest sekretär São Paulos Aksel Paju, kes aga ei osanud portugali keelt.⁴ Ast koos abikaasaga

¹ J. Kronberg, Maroko-ihalus. – Tuna 2006, nr. 2, lk. 123–133.

² ERA, f. 957, n. 3. s. 436, l. 3.

³ ERA, f. 957, n. 3, s. 436, l. 6.

⁴ Eesti Vabariigi esindajad välismaal. Välisministeerium, Tallinn, juuli 1939, lk. 8.

jõudis Brasiiliasse küll, kuid alles 20. veebruaril 1941 Soome kaubalaeva „Bore X” pardal, nagu ilmneb São Paulo immigratsioonimuuseumi arhiivis säilinud maale tulnud reisijate nimekirjast. Seejärel teenis ta konsulina Rio de Janeiros kuni 1958. aastani ja pärast mõneaastast viibimist poja juures Montrealis veetis viimased kümme-kond eluaastat New Yorgis.

Diplomaatilise teenistusse astus Karl Ast hoopis Eesti saatkonna pressiaatseena Stockholmis sama, 1939. aasta suvel. Tema diplomaatiline pass on välja antud Tallinnas 27. juunil 1939 ja esimene sissesõidutempel sellesse on löödud 30. juunil Stockholmis. Saadik Henrich Laretei tähelepanu äratas aga üks seik: kui tavaliselt kuulusid sellised määramised väliministri pädevusse, siis Asti oli ametisse nimetanud president Konstantin Päts isiklikult, pealegi hierarhias tavatult saatkonna nõunikust kõrgema palgaga. Kui saadikul tekkis kahtlus, kas ta Asti allumisel otse presidendile suudab kontrollida saatkonna tegevust, soovitas välisminister Karl Selter Lareteil tulla Tallinna ja pärida aru otse Astilt, mida Laretei ka tegi. Vastus oli järgmine: president Pätsil oli vajadus oma opositsionääridest-sotsialistidest lahti saada või nad vaikima sundida, enamasti olid neile antud head kohad ja Asti väljenduse järgi oligi ainukeseks „vastuhaukujaks” jäänud tema. „Teades, et ma üksinda ei jõua kuigi suurt opositsiooni teha, nõustusin ma pressiaatse kohaga. Ega Päts minult mingisuguseid raporteid ei ootagi ja ma annan Sulle oma sõna, et ma midagi ei kirjuta ilma sinule näitamata,” kinnitanud Ast. Seda lubadust ta ka täitis ja saatkonna töö sujus kollegiaalselt.⁵ Niisiis oli taas tegemist sarnase poolvabatahtliku pagendusega, nagu oli juhtunud 1933. aasta jõulude eel.

Karl Asti tegevusest Stockholmis pressiaatseena saame ülevaatliku pildi tema enda ja Heinrich Laretei mälestustest ning Eero Medijaise monograafiast „Saadiku saatust”, seda dokumenteerib üksikasjalikult ka tema arhiiv neist aastaist, mida säilitatakse Rootsi Riigiarhiivi deponeeritud Balti Arhiivis. Selles leiduvus paarikümnes Eesti välisministri või välisministeeriumi informatsioonibüroole saadetud memos peegeldavad Rootsi meeleolud maailmasõja alguses ja üha ähvardavamaks muutuv asjas, suhtlemine Rootsi ajakirjandusega ja mitmekülgne infovahetus. Asti liikumine Stockholmist ja Eesti, aga ka Soome ja korra Saksamaa vahet on jälgitav Eesti

Kirjandusmuuseumi Kultuuriloolises Arhiivis säilitatava diplomaatilise passi sissesõidu- ja väljasõidutemplite järgi. Olulisim ja viimane retk kodumaale väärib korraks meenutamist ning passiandmetele ja mälestustele tuginevat täpset rekonstruktsiooni: 9. märtsil 1940 lendab Ast Stockholmist Bromma lennuväljalt Riigi, sõidab sealt edasi Valka ja jõuab 10. märtsil Tallinna, kus viibib 14. märtsini. Muuseas kohtub ta neil päevil kaks korda president Konstantin Pätsiga. 13. märtsi hommikul saab Ast välisminister Ants Piibult eriuülesande asuda järgmisel hommikul jäänuklinal „Suur Tõll” teele Stockholmist, kaasas neli kasti välisministeeriumi salajasi dokumente, mis tuli anda üle saadik Lareteile. Toiming on absoluutselt salajane ja selle kohta ei tehta ühtki dokumenti. Pakaselise talve tõttu on meri suures jões, sõit läheb aeglaselt, aga 17. märtsi pärastlõunal on „Suur Tõll” koos väärtusliku diplomaatilise pagasiga Stockholmis. Selle sisu, tähenduse ja mõju üle Eesti riikluse järjepidevusele ning edasise saatuse asjus on hilisemas memuaristikas ja ajalookirjutuses palju diskuteeritud ning saladus ilmselt jääbki lahendamata.

Olulisi sündmusi ja tähtsaid mainigem siin veel kaht. Esiteks. Eesti Vabariigi Stockholmist saatkonna tegevus lõppes ametlikult saadik Laretei päevakäsuga 15. augustil 1940 ja võtmete ülevõtmisega Rootsi välisministeeriumi esindajale. Ja teiseks. Liinahamari sadamas Põhja-Soomes 9. jaanuaril 1941 passi löödud tempel kinnitab Astide lõplikku lahkumist Euroopast.

Balti Arhiivis säilitatava materjali hulgas väärib aga tähelepanu veel üks kiri, õigupoolest ärakiri või koopja kirjast, mille Karl Ast on kirjutanud president Konstantin Pätsile 3. mail 1940. Kirja olemasolu on mainitud ühe korra trükis,⁶ kuid rohkem see tähelepanu pälvinud ei olegi. Tõenäoliselt ei olnud sel kirjal enam kummalegi – ei saatjale ega ka adressaadile – mingit mõju. Lõpuks ei tea me kindlalt kinnitada sedagi, kas see kiri üldse president Pätsini jõudis. Küllap siiski. Aga presidendil oli siis juba rohkem muid muresid, kui ühe diplomaadi unistustlike lähetustega tegelda. Aeg oli teine ja Eesti iseseisvust ähvardasid vapsidest või sotsidest suuremad ohud. Mitte asjata ei kujuta Karl Ast kirjanik Rumorina ühes oma hilisloomingu parimas novellis „Uned unetuses” presidenti auväärsete teenetega, kuid raugastunud mehega, kelle elutöö variseb kokku ajaneeduste all.⁷

⁵ H. Laretei. Saatuse mängukanniks. EKK, Lund, 1970, lk. 232.

⁶ M. Ilmjärv. Hääletu alistumine. Argo, Tallinn, 2004, lk. 828.

⁷ K. Rumor. Uned ja mured. EKK, Lund, 1953, lk. 261–262.

Millest see iseseisva Eesti loojakul presidendile Stockholmist saadetud diplomaadi ja kirjaniku kiri meile kõneleb? Oma tegevuse ja sellest tõusva võimaliku tulu või tulutuse analüüsimise kõrval päevasündmustest maailmapoliitikas ja Eesti ebamäärasest tulevikust, mille kindlustamise tahte kõrval ei saa päriselt märkamata jätta kirja kirjutaja isiklikke huvisid – pääseda kaugemale peatselt sõjakaosesse langevast Euroopast. Kirja peamiseks sisuks ja eesmärgiks on nimelt palve lasta end määrata Eestit esindama Jaapanisse. Selline soov võib ajaloo hilisemat kulgu silmas pidades tunduda hullumeelne või vähemalt naiivne. Ent hästi informeeritud ja maailmapoliitikat tajunud inimese jaoks, nagu Karl Ast seda kindlasti oli, oli pikema lähetuse võimalus Kaug-Itta sel hetkel pigem päästerõngas ja tõepoolest motiiv tegutsemiseks. Sest Ast oli siiski tegudeinimene. Ning mis puutub informeeritusse, siis just 15. aprillil oli sedasama küsimust – Eesti välisesinduste rajamist Washingtonis ja Kaug-Idas – üsna põhjalikult arutatud Tallinnas Riiginõukogu Välis- ja riigikaitse komisjoni koosolekul. Aruandja sel teemal oli komisjoni liige Joakim Puhk (1888–1942), kellega Ast oli tutvunud juba 1905. aastal Riia vanglast vabanedes.⁸ Vahest pole tähenduseta ka see, et Joakimi vend Voldemar Puhk (1891–1937) oli 1935. aastal nimetatud Jaapani aukonsuliks Eestis. Tasub tähele panna J. Puhki rõhutus: „Üksikute välisesinduste uute ametikohtade suhtes peaksin alla kriipsutama, et väga tähtis on saadiku määramine Washingtoni, samuti ka esindaja Kaug-Idas. Viimane tuleks eeldada asukohaga Jaapanis, sest tuleb arvata, et praeguste maailmasündmuste lahendamisel ka Jaapan tähtsaks teguriks jääb.”⁹ Seevastu näiteks pressiaatsee koha säilitamisel Moskvas ei näinud ettekandja sügavat mõtet.

Kummagi esinduse loomiseni siiski ei jõutud, vastuväiteid põhjendati majanduslikult, kuid ideid maha ei maetud. Vähemalt mingil tasemel oli Kaug-Idas Eesti esindus siiski olemas. 1934. aastal oli Lõuna-Mandžuuria linnas Dairenis

ametisse määratud Eesti aukonsul Alfred Ruthe, kelle tegevuspiirkonnaks oli kogu Jaapan.¹⁰ Õigupoolest oli tegemist jaapanlaste poolt ajavahemikul 1905–1945 okupeeritud linnaga Hiina alal Kollase mere ääres teispool Korea poolsaart, mis Vene võimu all aastail 1898–1905 oli kandnud nime Dalny (Дальний). Kaasajal on linna nimi Dalian.

Kui tõsiselt tuleb võtta neid eeldusi, mis Ast väidab endal Kaug-Itta asumiseks olevat? Kahtlemata oli Ast võõrastes kultuurides kohanemisvõimeline, Orient Marokost kuni Sri Lankani oli teda lummanud juba varem, ja temast võinuks saada ka Jaapanis edukas diplomaat. 1938. aasta suvel olid Astid Jaapanis peatunud ligi kolm kuud ja ilmselt on just sealt saadetud Konstantin Pätsile kiri, millele siin vihjatakse. Ajalehes Uus Eesti 1938. aasta juulis ja augustis ilmunud „Kirjad Jaapanist“ kõnelevad heast sisseelamisvõimest Jaapani kultuuri ja kombestikku, õpetlikul toonil serveritakse pikemal peatusel kogunenud muljeid ja teadmisi eesti lugejale.¹¹ Hilisloomingu miniatuuris pealkirjaga „Jaapanlikku” meenutab kirjanik Rumor Oshima saare eraklas toimunud kohtumist budistliku vaimulikuga, kelle vend Seigo Sasaki-san olnud esimeseks Jaapani konsulaar-esindajaks Eestis kohe pärast iseseisvumist.¹² Hilisemates mulle käepärastes Jaapani-Eesti diplomaatiliste suhete käsitlustes¹³ me sellist nimekuju ei kohta.

Eero Medijainen kirjutab Yuriko Onodera mälestuste eessõnas, et loodetavasti ei loeta nendest mälestustest välja sõjaeelse Eesti orienteerumist Jaapanile, jättes küll tagaukse intrigeerivalt poikvele: „Sellise seisukoha jaoks leidub nois mälestustes piisavalt tõestusmaterjali. Eesti ajaloolased on kirjutanud nii Poola, Balti, Rootsi, Soome, Inglise kui ka Saksa orientatsioonist. Jaapani oma oleks uudne ja huvitav lähenemisviis.”¹⁴

Orientatsioonimuutust mitte, kuid nüansi Eesti ja Jaapani suhete ajaloole võiks see kiri koos visandatud taustaga lisada küll.

⁸ K. Ast Rumor. Aegade sadestus. Eesti Päevaleht ja Akadeemia, Tallinn, 2010, lk. 358–359.

⁹ Riigivolikogu Välis- ja Riigikaitsekomisjoni protokollid 1938–1940. Akadeemia 2006, nr. 6, lk. 1402–1403.

¹⁰ Eesti Vabariigi esindajad välismaal. Välisministeerium, Tallinn, juuli 1939, lk. 25.

¹¹ K. Ast Rumor. Kirjad Jaapanist. – Lääs-Ida-Lääs. Ilmamaa, Tartu. 2008, lk. 245–267.

¹² K. Rumor. Liivakella all. EKK, Lund, 1971, lk. 27.

¹³ Y. Onodera, „Kindral, kes ei soovinud sõda”. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn, 2007; E. Toom. Eestlaste iseloomust. Jaapani diplomaadi Shigeru Shimada ettekanne. – Tuna 2002, nr. 1, lk. 50–55. H. Komori. Mälu ja tunnustamine. 2011 kui kahekordne tähtaasta Jaapani ja Eesti suhetes. – Tuna 2011, nr. 4, lk. 53–61.

¹⁴ Y. Onodera, „Kindral, kes ei soovinud sõda”, lk. 9.

K. Ast

Presse-atasee Stokholmi saatkonna juures.

ISIKLIK

Wabariigi Presidendile
Tallinnas.

Kõrgesti austatud härra President,

loodan Teid mitte pahaks panewat, kui jälle sõandan Teid erakirjaga tülitada. Ma ei tee seda mitte kui ametnik, waid kui inimene, kellel waremaltki on olnud juhuseid Teiega wiljakas mõttewahetuses seista.

Kõige pealt minu isiku küsimus. Kui mind mullu sügisel Stokholmi saatkonna juure ametisse määrati, siis sain tollaegselt välisministrilt kaks juhtnööri:

1. Luua Rootsi ajakirjandusega wajalik wahekord ja panna Eesti informatsioon tarwilikule kõrgusele.

2. Wõtta enda peale Eesti turismi-propaganda organiseerimine Rootsis, kuna selleks kulutati keskmiselt 40 tuhat krooni aastas, aga juhtivat kätt polnud üldsegi.

Wiimane (2) neist ülesannetest langes sõjaolude tagajärjel sootumaks kõrwale. Kuid ka esimest ülesannet oli wõimalik täita waid piiratud ulatuses. Nowembri kuuks sain nii kaugele, et lõppes ometi Eesti-Rootsi waheline kirjanduse „sõda“, mis oli kestnud peaaegu poolteist aastat. Arusamatused lahenesid, hakkas ilmuma wiisakat informatsiooni ja ajalehed ning ajakirjad awaldasid nii mõnegi põgusa artikli Eesti kohta.

Seal puhkes Soome sõda ning paiskas kõik segamini. Meie olude wäärkujutamisega loodi Soome abistamiseks meeleolu. Minu paigalwiibimisest oli siiski palju tulu, sest ma sain pealinna lehtedest halwema informatsiooni, mida lewitati Soomest ja Inglismaalt, ära hoida. See oli nii õelda pidurdaw tegewus. Kuid ma olin endaga siiski rahul, seda enam, et mul heade sidemete tõttu wõimalik oli era-pooletutele ajakirjanikele neljast-wiest riigist Eesti kohta õiget informatsiooni kätte toimetada.

Hilisem sõjaline areng muutis aga minu siinse tegewuse hoopis wiljatuks. Ajalehtede teksti osa wähen dati paberi kokkuhoiuks umbes poole wõrra. Ajalehtede huwi selle juures kiindus ainuüksi sõjale. Lugu on nii kurb, et Rootsi lehtedes ei ilmu enam ühtki üldsisulist artiklit ei ühestki wõõrast riigist. Kultuuriline ja majanduslik informatsioon pidi taganema sõjasõnumete sensatsiooni ees. Ei ole ka edaspidise kohta loota, et olukord paraneks. Ajakirjandus jääb tuimaks kõige wastu, mis seisab väljaspool sõjasündmusi ja sõjapoliitikat.

Seistes sellise umbseina ees, muutusin ma ilma et ma ise seda oleksin soowinud lihtsaks välisministeeriumi informaatoriks. Wõib-olla on välisministeeriumile orienteerumise mõttes mu informatsioonist mõningat tulu olnud. Aga ma pean ütlema, et ka informatsiooni hankimine muutub siin küsitawaks. Warsti läheb parlament laiali. Sellesamaga katkeb kontakt ühe osa poliitiliste tegelastega. Välisajakirjanikke arv wäheneb iga päewaga ning suweks sõidawad wiimisedki minema. Neil pole siin enam miskit teha, sest sõja kandumisega Skandinaawiasse on Rootsi kui obserwatsiooni keskus kaotanud suurema osa oma tähtsusest. Välismaalaste suhtes pandi maksma karmid liiklemise ja järewalwe määru sed. Too internatsionaalne sekeldamine, mis siin weel hiljuti walitses, on justkui witsaga waikseks lõõdud. Stokholm ei saa enam täita rahwuswaheliste uudiste ja intriigide börsi ülesannet. Ja üldse peab ütlema, et Stokholm nüüdse sõja ajal kaugeltki sääraseks omapäraseks tsentrumiks ei kujunenud, kui esimese maailmasõja ajal.

Kõigi nende asjaoludega on arwestanud ka teised wälismaised waatlejad. Nii näiteks löid soomlased siia informatsiooni keskuse, mis koosnes seitsmest isikust. Nüüd jäetakse Stokholmi ainult üks mees – eduskunnaliige hra Virtanen, – kõik teised tööjõud saadetakse maailma möõda laiali, enamasti Ameerikasse.

3

Ikendused
Renouvellements

Passi maksvus pikendatud kuuni
27. VI 1941.
La validité du passeport est prolongée jusqu'au
27 juin 1941.

20. VI 40.
Nr. 250.

Tomaga naine
Accompagné de sa femme

Tundemärgid — Signalement
Naine — Femme

Tundemise aeg ja koht } *20. VI*
Lieu et date de naissance } *1886*
Almad } *el. l. l. de Võru*
Coulour des yeux }
Juuksood }
Coulour des cheveux }

Riigi trükitoda.

Passi maksvus pikendatud kuuni
27. juuni 1943
La validité du passeport est prolongée jusqu'au
27 juin 1943

São Paulo, 21. VI. 40.
Nr. 130.

MINISTRE D'ESTONIE
Konsul
Le Consul

Leheküljed 27.06.1939 välja antud Karl Asti diplomaatilisest passist. EKLA, f. 169, m 295:11

Ma tahan sellega öelda, et minu tööväli on siin väga kitsaks jäänud, ja mind piinab see tundmus, et ma oma võimisi enam õiges ulatuses ja õigel kohal rakendada ei saa. Oleksin Teile, härra President, ülimalt tänulik kui Te mulle senise usalduse ja heasoovluse alusel uue awarama töövälja võimaldaksite. Stokholmi saatkonna presse-atasee koht võib mõningaks ajaks täitmata jääda.

Siin oleks ju presse-ataseel üks suur ülesanne: luua seltskonnas ja ajakirjanduses pinda Balti riikide ja Skandinaavia maade waheliseks konsolideerumiseks. Kuid selle ülesande jaoks pole aeg veel saabunud ja seda mõtetki ei tohi praegu algatada. Tuleb ära oodata, mis saab meist ja mis jääb üle Skandinaaviast praeguse sõja lõppedes.

Senine sõjaline areng on toonud endaga paljuid üllatusi. Kuid kõigi tundemärkide järele otsustades seisawad suurimad üllatused alles ees. Igatahes tohiks juba a priori tõekswõetaw olla, et periferiides veel uued sõjawäljad awanewad. Kas plahwatab Balkanitel wõi ka mujal, aga Skandinaawiaga üksi sõjalaienemine ei piirdu. Nüüd on ometi selge, et Inglismaa ja Prantsusmaa jääwadki tolle sõjapidamise taktika juure, millele asusid nad algusest kohe ja millise walik toimus eelmise sõja kogemuste põhjal. Juba Maginot' ja Siegridi liinide rajamine määras praeguse sõja taktika.

See taktika on juba loomult säärane, et ta kannul peab käima kui mitte üleilmiline, siis vähemalt üle-euroopaline sõda. Praegu arwab Mussolini wõtmeid enda pihus hoidwat. Ta ei ole wist veel lõplikule selgusele jõudnud, – kumb otsustab praeguse sõja tulemuse: kas merejõudude wõi õhujõudude ülekaal. Aga tundub, et talle mõtlemiseks ja waatlemiseks enam kaua aega ei anta. Inglismaa püüab sõjapidamise tempot kiirustada ja tal on kahtlemata käepäraseid abinõusid selle toimesaatmiseks.

Meie – see täh. Eesti positsioon on esialgu üliõnnelikult oma toolile kukkunud. Kõlab kui paradoks, aga näib tõena: see, mida me oktoobri kuul enda õnnetuseks lugesime, võib osutuda Eesti päästmiseks. Aga olla selles lõplikult weendunud ja jääda rahulikult oma optimismi juure, oleks siiski kardetav.

Kõige pealt ei tohi unustada, et Wene-Saksa sõprus on rajatud paljale konjunktuurile, – ja seda mõlemalt poolt. Juba Skandinaavia häirimine Saksa poolt, mis sündis Wenemaale ootamatusena, tekitas Moskvas teatud reaktsiooni. Moskwa ja Berliini distants tänapäeval ei ole enam see, mis Poola ja Soome wihtlemise ajal. Moskwa hoiak sõpruse frondil on tunduvalt teisenenud, kuigi kõnedes ja kirjutustes rakendatakse veel endist fraseoloogiat. On otse weider näha, et Moskvas kõige konservatiivsem ollakse just fraseoloogia küsimustes.

Keegi ei suuda praegu ette näha, millised kontaktiõtmised järgnewad Wenemaa poolt arenemas sõjas. Võib-olla läheb tal korda sõjast välja jääda; tõenäoliselt siiski mitte. Aga see polegi kõige tähtsam moment. Wenemaa võiks sõidida Balkanitel, ilma et see meid otseselt häiriks. Palju määramam on teine asjaolu: kumma poole võiduga ka praegune sõda ei lõpeks, igal juhul annab see oma refleksi Balti maadesse.

Sellepärast püsin ma praegu samal waatekohal, kus waremaltki: meie nüüdset status quod ei tohi võtta veel lõplikuna. Selles võivad ja wist peawadki tulema muudatused. Ei ole mingeid objektiivseid kaalutlusi selle kasuks, et Balti maad tulewase rahukonwerentsil ei püsiks enam rahwuswaheliste huwide areenil ja et nende suhtes mõjupiirkondade lõplikul fikseerimisel ei tõuseks mingeid waidlusi. Wõitja Saksamaa õiendab Wenemaaga veel mõnedki pooleliolevad arwed ja wõitja Inglismaa ei ole ka wäikeste pretensioonidega. Ja Wenemaa ise? Eks aja ta ju ülimalt realistlikku konjunktuuri poliitikat.

Tulewane – praegu läbinähtamatu konjunktuur ongi toleiks põhjuseks, miks me tänapäewast Balti maade staatust ei tohi pidada lõplikuks.

Siit järgneb see wastuwaidlematu tõsiasi, et meie ei tohi jätta ühtki diplomaatlikku positsiooni lahtiseks. Praegu ei kuulu primaat enam sõjawäele, waid välispoliitikale. Kus iganes on wõimalik wärbida toetajaid ja sõpru ning luua sidemeid sõpruse alusel, seal peab seda ka tegema. Meie ei tea, milline wäikenegi panus waekausidele võib otsustada tulewikus Eesti saatuse.

Mul oli au juba 1938. a. suvel Teile, härra President, oma arwamist kinnitada, et ma ei näe ühtki wõimu, kes takistaks Jaapanit Kaug-Idas oma missiooni täitmast. Praegu julgeksin ma seda weelgi kategoorilisemalt kinnitada. Jaapan on küll majandusliselt nõrgestatud, aga ta osatähtsus rahwuswahelises jõudude tasakaalus tõuseb iga päewaga. Ja mis kõige tähtsam: Jaapani lülitus Euroopa huwidesse wõtab järjest kindlamat ning mitmekesisemat kuju. Tuletan ainult meele, millise piinliku tundelikusega reageeris Jaapan Hollandi sõttasattumise wõimalusele ja kui ruttu reageeriti sellele Jaapani liigutusele Inglismaalt ning Ühendriikidest wastuaktsiooniga.

Jaapani välis- ning sõjapoliitika on nagu Wene omagi rajatud konjunktuurile, kuid selle wahega, et Jaapan arwestab wähem realiteetidega ja lubab endale suuremat riisikot. Kui Euroopas tõesti üldine sõda tuleb, siis astub ka Jaapan sõtta. Ta osutub seal igal eeldusel wõidumeheks, sest nii ettewaatlilik oskab ta küll olla, et mitte Ühendriikega sõjajalale sattuda. Talle polegi palju rohkem tarwis, kui et pääseda rahukonwerentsi ümmarguse laua taha. Ja seal oskab ta oma huwisid juba kaitsta, sest tal puuduwad need sentimendid, mis inglise ja prantsuse riigimeestele osutuwad sageli komistuspakkudeks.

Toonitades neid seisukohti, olen ma ühtlasi püüdnud juhtida Teie tähelepanu sellele lünkile, mis walitseb meie suhetes Jaapaniga. Nüüd, kus wormilised takistused kõrwaldatud, oleks küll wist aeg seda lünki täita. Ma palun wabandada, härra President, et ma nii tüütu olen, aga ma ei suuda jätta awaldamata oma arwamist: mul on nimelt see weendumus, et ma Kaug-Idas oma wõimeid paremini ja ulatuslikumalt suudaksin kasutada, kui siin. Selle juures ei ole sugugi tähtis, milline ametlik positsioon mulle anda.

Ei ole ilus iseennast kusagile toppida. Aga ei maksa ka walehäbi pärast tarwilikku asja tegemata jätta. Ma tunnen natuke Ida maid ja pean ütlema, et igauks, kes sinna läheb, peab wäga palju ümber

õppima. Kui ma Jaapanis sõrdlemisi ruttu orienteerusin ja üsna hea kontakti lõin, siis ainult selle tõttu, et mul oli kaheaastane orientaalne kool selja taga. On miski ühist Jaapani ja Hiina ning puhtakujulise oriendi mentaliteetide vahel. Tundes üht, on sõrdlemisi kerge ka teise sisse elada.

Ma ei saaks seal kaugel miski erilist korda saata, aga nii palju, kui seal võimalik oleks Eesti kasuks tulewiku jaoks mobiliseerida, seda mobiliseeriks ma küll. Usun, et mu sidemed välisministeeriumis ning ajalehtede juures veel alles on. Teiseks võtaks ma kontakti nüüd juba hoopis sügawamal alusel, sest oma esimesel seal-wiibimisel polnud mul ühtki erilist ülesannet peale vaatlemise ja reportaashi.

Wõib-olla eksin ma, võib-olla ei mängi Jaapan sõja-likwideerimisel ühtki osa. Sel juhul oleks riik, muidugi, teatud summa asjatut kulu kannud. Aga meie ei ole nii targad, et kõiki võimalusi ette näha. Teiseks teeks ma seal ikkagi tüki tarwilikku tööd: seaks nimelt meie wahekorrad kindlale aluse. Kui sõda lõpeb ja Eesti püsib, oleme ikkagi sunnitud Jaapanis mõne konsulaadi asutama. Ilma sissekukumiseta saab seda teha üksnes sel eeldusel, kui oma inimene selle kohapeal korraldab.

Kulude küsimus ei tohiks Kaug-Ida esinduse loomisel takistuseks olla. Siinse presse-atasee palgast piisaks ka Kaug-Idas elamiseks. Lisakulu oleks korter ja sinnaõit. Praegu võiks selle esinduse waikselt ellu kutsuda, ilma see meie üürnikes tähelepanu ärataks. Hiljem oleks seda ehk halvem teha. Ja mis tähendab – hiljem? Ega sõja terminite määramine kalendrist olene. Ehk ongi juba hilja.

Lõpeks tahaksin veel mainida, et minu arwates oleks ka Ühendriikidesse esindaja saatmine hädawajalik. Isegi wajalikum, kui Kaug-Idasse. Meie ei saaks seal küll (kui seda halwal juhul tarwis peaks minema) enda kasuks säärast meeolu luua, kui tegi seda Soome. Aga Ühendriikide üldises sõbralikus suhtumises meisse oleks muidugi asjatu kahelda. Pole sugugi võimatu, et Ühendriigid veel sõtta sattuwad. Sel juhul oleks meile eriti tähtis olla positsiooni poolest Washingtonis juba warakult kaitstud.

Wabandan veel kord, härra President, et julgesin Teid erakirjaga tülitada. Saadik Laretei jutustas mulle, et oli näinud Teid hea terwise ning parima enesetunde juures. See rõõmustas meid kõiki. Soowin Teile primat.

Tõsise lugupidamisega

Stokholmis, 3. mail 1940. a.

Janika Kronberg

(1963)

Lõpetanud Tartu ülikooli. *Mag. artium* 2001. Eesti Kirjandusmuuseumi direktor. Avaldanud kirjanduskriitikat ja kirjandusloolisi töid Eesti pagulaskirjandusest alates 1989, olulisemad artiklid koondatud kogumikku „Tiibhobu märgi all. Eesti Kirjanike Kooperatiiv 1950–1994” (2002).